УДК 784.4

СОЛТАН ГАБӘШИ
ТАТАР МУЗЫКАСЫ ТУРЫНДА

(дәвамы)

Башы журналның 2022 елның 1, 2 нче саннарында

МУЗЫКА ТУРЫНДА БЕЗНЕҢ СОРАУЛАР[1]

«ЯҢАЛИФ» АНКЕТАСЫ
Татар музыкасы турында

11. Киләчәктә пролетариат музыкасы үстерү өчен нинди чаралар күрергә, нинди юллар белән барырга кирәк дип уйлыйсыз? Опера төзү өчен көчәнү файдалымы, әллә аерым шигырьләр, аерым моментка эшләү юлы белән генә дәвам итәргә кирәкме?

12. Бездә пролетариат музыкасы үстерү өчен кадрлардан ничек файдаланырга кирәк? Әлегә хәтле туган халык көйләрен җыйнау, эшләү, яңаларны тудыру һәм аларга тулаем бер караш салу, тикшерү өлкәсендә нишләргә кирәк. Моны тикшерерлек бездә көч бармы, бу безнең хәлебездән киләме һәм бу эштә чит милләт белгечләреннән ничек файдаланырга?

Композитор Солтан Габәши

11 нче сорауга: Бу сорауга җавапта, гомумән алганда, әнә шул югарыда күрсәтелгән комачаулыкларны бетерә-югалта торган чараларны күрергә кирәк дип уйлыйм.

Конкрет рәвештә алганда, Гыйльми институтның музыка кабинеты тарафыннан күрсәтелгән тәкъдимнәрне нигез итеп алып, түбәндәге чараларны күрсәтәм:

1. Эшчеләр массасына музыкаль тәрбия көчәйтү өчен, опера һәм симфония репертуарларын күбәйтергә, булган кадәрлесен киң пролетариат массасы эченә чыгарып күрсәтергә кирәк.

Моның өчен шушы эшләр эшләнергә тиеш:

а) Булган ике опера белән (башлангыч һәм күчү баскычы сыйфатында) киң эшчеләр массасын таныштыра барырга;

ә) Яңа пролетариат опералары җитештерү юлында чаралар күрергә. Бу эш бердән рус сәхнәсендә булган революцион операларны тәрҗемә итү юлы белән, 2 нчедән яңа оригиналь әсәрләр язуга заказлар бирү юлы белән эшләнергә мөмкин.

---

[1] Музыка турында безнең сораулар // Яңалиф. 1931. № 3. Б. 59–60, 62–71; № 4. Б. 55–60; № 5–6. Б. 86–91. Әлеге текст кириллицага нигезләнгән татар алфавитында беренче тапкыр дөнья күрә. *(А. Софийская иск.)*

2. Симфония репертуарыннан беркадәрлесен киң пролетариат массасына файдаланырга тапшыру белән бергә, яңа заманга яраклы эчтәлекле симфония әсәрләре тудырырга кирәк. Бу эш шушы юллар белән үтәлә ала:

а) Сирәгрәк булса да, системный рәвештә зур симфония концертлары оештыру;

ә) Яңа әсәрләр язарга заказлар бирү;

б) Казан татар дәүләт академия театры каршында бер тулы симфония оркестрына җитәрлек оркесторант музыкантлар кадры асрау.

3. Кадрлар җитештерү мәсьәләсенә әһәмият биреп, аларны күбәйтү чараларын күрергә кирәк.

Моның өчен түбәндәге эшләр эшләнергә тиеш:

а) Сәнгать техникумының хәзерге алган инструктор-педагоглар җитештерү нигезе белән янәшә аерым үтәүче-исполнительләр классы ачып, профессиональ җырчы һәм музыкантлар, бигрәк тә оркесторантлар җитештерүне алга алырга;

ә) Булган кадәрле көчләрнең квалификацияләрен үстерергә;

б) Татар театры каршындагы опера бүлеген студия хәленә куеп, артистларга кирәкле кадәр белемнәр бирү юлларын карарга;

в) Шул ук студиягә, сәхнәнең массовкасы өчен һәм зур концертларда күмәк җырлар өчен, эшче крестьян массасы эченнән аерым яшь көчләр алып, бер состав асрарга һәм аларны эш белән бергә укытырга да. Моның өчен, әлбәттә, аларны җитәрлек жалунья яки стипендия, торак һәм укытучылар составы белән тәэмин итәргә.

г) Чит шәһәрләрдә оркестрлар составында йөргән белемле татар музыканларырын Казанга чакырып алдырырга һәм үзәктә консерваторияләрдә укып ятучы татар укучыларына контрактация ясарга, җитмәгән кадәрлесен башка милләттән булган музыкантлар белән тутырырга.

4. Музыканы массага җитештерү өчен, сәхнәдән үтәп күрсәтү белән бергә аны турыдан-туры массаның үз кулына тапшырырга.

Моның өчен түбәндәге чараларны күрергә мөмкин:

а) Булган кадәрле музыкаль материалларны бастырып, мөмкин кадәрле күбрәк масса эченә тарату чараларын күрергә «Татиздат»ка тапшырырга. Шуның белән бергә бастырыла торган әйберләрнең ялгыз җыр (соло) өчен булганнарына гына туктамый, рояль, скрипка, гармун, мандолина һәм башка халык уен кораллары өчен, шулай ук кечерәк оркестрлар, ансамбльләр өчен язылган әйберләргә, хор өчен мәҗмугалар төзүгә нык әһәмият бирергә.

Киләчәктә бу эшне җиңел башкарып булсын өчен, матбагаларның берсендә яки каршында ноталар басмасы (нотопечатня[1]) булдыру һәм аны кирәк кадәр белгеч эшчеләр белән тәэмин итү эшенә керешелгәндә дә зарар итмәс иде.

---

[1] Бу сүз кириллицада бирелгән.

ә) Ноталар төсле кулланмаларны тарату белән бергә, киң масса эчендә музыка белемен үстерү эшенә дә бик нык әһәмият биреп, музыка фәннәреннән махсус музыкантлар йә шул эш белән шөгыльләнергә туры килә торган укытучылар, режиссерлар вә башкалар өчен тулы зур кулланмалар һәм мәктәп укытучылары, музыка һәвәскәрләре вә гомуми масса өчен җиңел формада кыскартылган популяр теория китаплары бастыру эшенә керешергә кирәк. Бу юлда иң элек башланма музыка теориясе дәресләре (элементарная теория[1]) өлешенә әһәмият биреп, музыка тарихы, акустика, музыка эстетикасы һәм фәлсәфәсе шикелле нәрсәләргә дә игътибар итәргә кирәк.

б) Югарыда күрсәтелгән материал һәм белемнәр белән реаль файдалана белү эшен куәтләр өчен, төрле уен коралларында уйнарга үзеннән-үзе өйрәткечләр (самоучитель[2]) бастыру эшенә дә керешүне ашыктырырга.

в) Клубларда, авылларда, колхозлар һәм совхозларда татар-җыр музыка түгәрәкләрен күбәйтергә һәм булган кадәрлеләрен көчәйтергә кирәк. Бу эш үзеннән-үзе стихия рәвешендә барудан чыгарга тиеш. Шуңар күрә бу эшне алга сөрү өчен, булган клублар, колхоз-совхозларны районлаштырып, район саен җитешкән кадәрле көчләрдән махсус инструктор организаторлар кую юлын тотканда зур уңышлар бирә алыр идек дип уйлыйм.

г) Шул инструкторлар көченнән һәм башка көчләрдән файдаланып, клублар һәм колхозларда лекция-концертлар ясап, шунда массаны музыканың торышы (сущность[3]) белән һәм аның социализм төзелеше чорында тоткан урыны белән таныштыра барырга.

д) Бу лекция-концертларда татар көйләре белән бергә Европа композиторларының әсәрләрен дә куеп, композиторларның иҗатларына һәм әсәрләренә характеристикалар бирә бару белән, татар массасын культур музыка белән таныштыра барырга, аларның музыкаль ишетү куәләрен тәрбияләргә һәм ул әйберләргә сыйнфый ноктадан карашларны аңлата барырга.

Бу эшләрне башкару өчен Татпроф советның культсекциясенә, Наркомпросның масса секторына тиешле күрсәтмәләр бирергә.

е) КҮЕ кооперативының музыка кораллары магазины ачуына әһәмият биреп, массаны кирәкле булган запас кисәкләр, материаллар (мәсәлән, кыллар) белән тәэмин итеп торуны йөкләтергә.

Шулай ук үзәкнең күрсәтүе буенча язылган граммафон тәрилкәләрен алдырып, тарату эшенә дә зур әһәмият бирү турында да күрсәтү язарга.

5. Чын мәгънәсе белән бүгенге хезмәт итә торган концерт һәм эстрада өчен яңа әсәрләр җитештерүгә бик ныклап керешеп. Шул эшләрне эшләргә:

---

[1] Бу сүзтезмә кириллицада бирелгән.

[2] Бу сүз кириллицада бирелгән.

[3] Бу сүз кириллицада бирелгән.

а) Язучыларыбызга, бигрәк тә ТАППка төрле бәйрәмнәр, еллык (годовщина[1])лар шикелле планлы компанияләргә карата, музыкага салыр өчен уңайлы рәвештә махсус язылган яңа әсәрләр иҗат итү турысында уйлануны тапшырырга.

ә) Язучылар белән композиторлар арасында якынрак элемтә тоту юлларын табып, аны гамәлгә ашыру эшен, композиторларның оешмалары һәм оешма төзерлек саннары булмаганлыктан – ТАППның үз өстенә алырга кирәк икәнлеген ТАППка әйтергә.

б) Шагыйрьләргә һәм композиторларга югарыда әйткән юлда яңа әсәрләр язарга заказлар биреп, ул яңа иҗатларында күмәкләшеп үтәлә торган (дуэт, трио, квартет, хор һәм зур булмаган оркестрлар өчен билгеләнгән) әсәрләр иҗат итүгә әһәмият бирә төшүне киңәш итәргә.

в) Язучы һәм композиторларга, ара-тирә булса да, пролетариат массасының эчендә булып, аның тормышы, эше, үсеш һәм иҗатлары белән якыннан танышу өчен, елына берәр мәртәбә генә булса да, озаграк срок белән, промышленность районнарына, колхозларга командировкаларга йөртергә.

г) Шул чаралар нәтиҗәсендә язылган заманга яраклы яңа әсәрләрне шул ук моментта масса эченә тарату өчен, ноталары белән бастырып тарата тору эшен Татиздатка йөкләргә.

д) Моңарчы булган иске һәм яңа революцион шигырьләрне җыйнатып, бер мәҗмуга хәлендә һич кичектерми бастырып чыгарырга Татиздатка задание итеп тапшырырга һәм аңар аерым шагыйрьләрнең әсәрләрен берәр мәҗмуга йә мәҗмугаи әсар сыйфатында бастыра торуга зуррак әһәмият бирү кирәклеген әйтергә.

6. Музыкаль әйберләргә тәнкыйть ясау эшләрен хәзерге хосусый тәәссерләр, хосусый фикерләр һәм бертөрле нигезсез буш сүзләр язу юлыннан чыгарып, бер яктан киң масса фикеренә нигезләнгән җәмәгатьчелек нигезенә куярга кирәк.

Моның өчен:

а) Концерт, кичәләрдә үтәлгән әйберләр хакында рецензияләр язу өчен хосусый бер генә кешегә тапшырмый, репортер сыйфатындарак, берничә кешегә тапшырып, тыңлаучы масса эченнән интервью ясау шикеллерәк фикер җыеп, шул җыелган фикерләрнең җыентыгын, төрле фикерләр булганда, күпчелекнең фикерен, тәәссерләрен язу рәвешенә кертергә.

ә) Яраксыз әйберләр чүп-чар белән тутырмау яки ялгыш юлга кертеп җибәреп адаштырмау өчен, Сәнгать техникумы каршындамы, Гыйльми үзәк йә Гыйльми институт яисә Главлит каршындагы (вакыт-вакыт җыйнала торган) даими бер белгечләр комиссиясе төзеп, һәрбер дөньяга чыга торган әсәрне шуның карамагына һәм рөхсәтенә тапшырырга.

Бу комисссия эчендә бер яктан музыка белгечләре булып, алар әсәрнең музыкаль төзелеш ягын, музыкаль эчтәлек форма һәм худо-

[1] Бу сүз кириллицада бирелгән.

жество ягын карасалар, икенче яктан сәяси ягын караучылар, әсәрнең идеология ягын һәм бу көн өчен ярап-ярамау ягыннан тикшерергә тиешләр.

Бу белгечләр арасында татарлар белән бергә чит милләт кешеләре дә булырга тиеш. Ләкин алар гали укымышлы, зур стажлы музыкант булу белән бергә, сәяси дә яхшы булырга.

б) Шул ук яңа әйберләрне кечерәк клубларда, завод-фабрикаларда турыдан-туры (непосредственно[1]) пролетариат массасы алдына үтәп күрсәтеп, соңыннан фикер алышу-дискуссия ясау шикелле чаралар белән, алар хакында пролетар фикерен һәм хөкемен белергә һәм шуңа карап эш йөртергә.

Бу юлда тыңлаучыларның фикерен алу, бик кыска гына һәм бик кысып язылган анкета өләшеп, шуларга җавап җыю формасында эшләгәндә тагына да яхшырак булып, ул эшне башкару да әллә ни авыр эш булмас иде дип уйлыйм. Чөнки башка театрларда бу методның кулланылуы һәм яхшы нәтиҗәләр бирүе күрелә һәм ишетелә килә.

«Опера төзү өчен көчәнү файдалымы?» дигән сорауга җавап югарыда язылганнардан беркадәр аңлашылса да, бу турыда шуны әйтергә кирәк:

Бу сорау рус музыка галәмендә дә озак яшәп, бер тараф – «кирәкми», икенче як – «кирәк» дип, күп бәхәсләр узганнан соң инде бу мәсьәлә соңгы җавап, ягьни «кирәк» дигән карашның урнаштырылуы белән хәл ителде дияргә мөмкин.

Һәм, минемчә, шулай булмый хәле дә юк иде. Чөнки сәнгатьләрнең бик күбесен эченә алган синтетик бер әсәр булып, культураның зур җиңеше саналган һәм тыңлаучыларга бирә торган тәэсире ягыннан бөтен театр формаларыннан өстен, югары тора торган операны «пролетариат өчен кирәк түгел» дип, бүгенге көндә гигант адымнар белән социализм төзеп яткан һәм шундый ук адымнар белән культурага аяк баскан пролетариатны культура һәм сәнгатьнең иң югары уңышыннан мәхрүм итү яисә «пролетариат аңар хаклы түгел» дигән төсле мәгънәсез бер сүз сөйләнгән булыр иде.

Хәлбуки, пролетариат үзенең характеры белән моның бөтенләй киресен күрсәтеп тора. Пролетариатның музыкаль әсәрләргә булган мөнәсәбәтен, сәнгать белгечләреннән һәм марксизм галимнәреннән булган Луначарский бу сүзләр белән күрсәтә:

«Бәлки опера белән балет бөтенләй искергәннәрдер һәм шуңар күрә без монда һичбер төрле яңалык эшли алмадык һәм эшли алмабыз дадыр?

Әгәр алар искергән булсалар, зур театр буп-буш булыр иде. Ә без аның гел тулы булуын һәм пролетар тамашачының бик зур теләү белән бу опера һәм балет спектакльләренә билет алганын беләбез. Ә бит иске яхшы опера һәм балет спектакльләре безне канәгатьлән-

[1] Бу сүз кириллицада бирелгән.

дерәләр, яңалары исә безне канәгатьләндерми. Әгәр алар шулай да безнең массовый тамашачы дикъкатен тарталар икән, бу теория кирәк түгел дип әйтүче һәрбер кешенең тормышка каршы булуын, бөтенләй марксистларча сөйләмәвен күрсәтә. Юк, мондый, хәтта хәзер булган төсле опера театры да безгә кирәк. Әгәр без аны чыннан да безнең чорыбыз кирәкләренә яраклы итә алсак, ул ошашсыз тагы да артыграк кирәгерәк булыр».

Икенче урында ул болай ди:

«Пролетариатка опера театрына керү юлын ачкан революция сәнгатьнең бу формасына аның омтылышын күрергә мөмкинлек бирде.

Нигә музыкантлар туннан утырып, суыктан дерелдәп, паузаларда бармакларына өргән Зур яки Мариинский театрлар, якында туплар гөрселдәсә дә, үзгәрешсез һәр кичне үзләренең пәрдәләрен күтәрәләр һәм үзгәрешсез күпсанлы публиканы, яртысыннан күбрәге пролетариат булган публиканы җыялар иде? Чөнки театрның бу формасы күтәренке, гадәттән тыш якты матурлыклы, бәйрәмнәрдәгечә тәэсиратлы тормышны чагылдыру тонышыннан зур шатлык бирә иде. Моңар гомумосталык – җырлау, музыка, бию осталыгы, ягъни эшчеләрнең гаять сөйгән үтәү тулылыгы өстәлә иде. Алар чын оста сизелгәнне, яхшы, таза эшләнгәнлекне яраталар. Ахырында монда драмада булмаган сәнгать синтезы бар иде».

Шуңа күрә хәзер рус галәме әлеге сөаль белән баш ватмый, бик чыннан булган опера театрларын саклау гына түгел, хәтта әүвәлдә булып та хәзер сүнгән театрларын да тергезергә карар биреп[1], бик ныклап аларның репертуарларын советлаштырырга тотынды.

Бу юлда алар «Юктан бер нәрсә дә булмый» яки «Һичбер нәрсә күктән төшми» дигән фикерне нигез итеп, иң әүвәл иске байлык, иске операларны пролетариат идеологиясе һәм марксизм карашы ноктасыннан тикшереп чыгып, хәзерге көн өчен зарарсыз булганнарын үрнәк рәвешендә сакларга һәм яңа совет опералары җитештерү эшенә керештеләр. Бу хакта (репертуар сайлау эшендә) нинди юл тотылганын күрсәтү өчен, СССР күләмендәге Музыка конференциясенең музыкаль театр хакындагы карарларыннан репертуар турындагы 3 нче маддәсенең бер кисәген күчерәм:

– «...Искедән калган музыкаль мирасны сайлау мәгънәсендә, безгә идеясе ягыннан якын булган яхшы классик үрнәкләргә ориентация тотарга кирәк. Бу иң башта тематикага кагыла, ул социаль реализм планында формалашырга тиеш: а) көчәйгән сыйнфый көрәш эпохасын тасвирлауны киң социаль алышлы музыкаль драма; ә) чикле чын бытовой дөрес эчтәлекле опера; б) халык эпосының иң таза үрнәкләрендә төзелгән әсәрләр; в) идеология ягыннан ерак торсалар да, музыкаль драматик иҗатның биеклеген күрсәтүче әсәрләр. Үзләренең иҗатларында хәзерге буржуазиянең тенденцияләрен чагылдыручы Европа һәм рус композиторлары әсәрләре, шулай ук күбрәк дини

[1] Шушы уңай белән ясалган докладларда бу билгеләү (определение)ләргә конкрет мисаллар да күп кенә күрсәтелгән. *(С. Габәши иск.)*

мистик характер эчтәлекле әсәрләр репертуарга кертелергә тиеш түгелләр».

Баш-аягы белән ике-өч музыкаль драмабыз булып, ул әсәрләрнең һәр елны унар-унбишәр куелыш күтәрүләре һәм аларны унар меңләп оешкан профсоюз массасы каравын күз алдына китерсәк, югарыдагы Луначарский сүзләре безнең хакта да бик дөрес туры киләләр. Шуңар күрә мин куелган сорауга: «Опералар төзү өчен көчәнү файдалы һәм шуның белән бергә аерым моментларга карата, аерым шигырьләргә эшләүне көчәйтергә кирәк», – дип җавап бирәм.

Шуның өстенә бер опера һәйәтенең яшәве, бигрәк тә югарыда күрсәтелгән теләкләр дә үтәлә калса, татар пролетариат музыкасының үсеше һәм яшь көчләр (һәм үтәүче һәм иҗатчы)нең үсүе өчен иң төпле һәм иң ныклы база булачагын да онытырга ярамый.

Узган ел башы башланып, бу ел рәсми рәвештә оешкан опера составының бөтен иске музыка көчләребезне диярлек, бергә оештырып, үз эченә әллә никадәрле яшь көчләрне дә тартуы һәм акрынлап үсә баруы белән бергә, аларга эшләрендә таяныч, киләчәккә ышаныч булып, көч биреп торуы, бу хәлнең дөреслеген ачык күрсәтсә кирәк дип уйлыйм.

Аннан соң бу опера һәйәтенең бер идарә кул астына җыелып, бергә оешкан һәм тиешенчә хәзерләнгән бер көч булып, планлы рәвештә перифериядәге пролетар районнарында хезмәт итә алуын һәм композиторларның яңа әйберләрен уйнатып, җырлатып карау өчен әзер бер көч булып торуын һәм шулай ук аерым комиссияләр, бригадалар төзеп эшләү юлы белән яңа репертуар тудыру, аны баету юлында да күп хезмәт итә алачагын да истән чыгарырга ярамый.

12 нче сорауга: Кадрлар мәсьәләсенә килгәндә, бездә, гомумән, музыка көчләре, бигрәк тә композиторлар кадрлары «юк»дип әйтерлек дәрәҗәдә аз.

Шуның өчен иң элек аларны күбәйтү, үрчетү һәм үстерү турысында сөйләргә кирәк.

Моның өчен музыкантның кәсебен, башка кәсепләр (инженерлык, врачлык, агрономлык) белән куя торган шәраит тудырырга кирәк.

Без бу көнгә хәтле «музыкантлар читешми, кеше юк, кеше кирәк, музыкантлар кирәк» дип шаулап йөрүгә карамастан, бу мәсьәләдә конкрет нәтиҗә бирерлек шәраитлар тудыра алганыбыз юк. Бу хәл татар яшьләренең музыкантлыкка бирелмәүләренә, шул юлга тартылып килә алмавына һәм шуның аркасында татардан музыкант яшь көчләрнең җитешмәү – чыкмавына иң беренче сәбәп булды дип уйлыйм. Казанда ун елдан бирле дәвам итеп килә торган Мех.техникумының тәҗрибәсе моны бик ачык күрсәтте, һәр елны 20–30 татар баласы алына барган хәлдә, бетереп чыгучы йә консерваторияләргә китүчеләр елына бер-ике йә бер дә юк булып, калганнары техникумда бер-ике ел маташканнан соң, музыканы ташлап, йә нинди дә булса башка уку йортына күчеп йә турыдан-туры хезмәткә кереп китә бардылар.

Кадрлар азлыкның икенче гомуми сәбәбе булып, техникумда укучыларны юлбашчылык итүче учреждениеләрнең музыкантка артык мөһим булмаган йә бер дә кирәкмәгән зиннәтлелек (роскошь[1]) дигән төслерәк карашлары аркасында булса кирәк. Материаль яктан (юньле-башлы торак булмау, стипендиянең иң түбән дәрәҗәсе бирелеп, ул да булса, бик аз санда булуы кебек) бик начар шартлар эчендә торулары булды.

Шуңар күрә, кадрларны үстерү өчен икенче чара итеп, мин музыкаль тәрбия мәсьәләсенә бик нык әһәмият бирү, аны беренче планга кую һәм укучыларны иң яхшы шартта булган укучылар белән бер дәрәҗәгә кую кирәк дип уйлыйм.

Инде беркадәрле кадрлардан файдалану юлларына килсәк, беренчедән, аларга иҗат эше белән шөгыльләнә алырлык шәраитлар тудырырга кирәк. Икенчедән, аларга заданиеләр бирү, заказлар бирү шикелле чаралар белән билгеле бер эш тудыру һәм аны билгеле бер юлда алып бару кирәк. Өченчедән, эшләгән эшләрнең реаль файда күренерлек рәвештә әсәрләрен сатып алу һәм бастыру шикелле, үзеннән-үзе эшкә кызыктыра торган чаралар күрергә кирәк.

Шуның белән бергә бу чараларның зарарлы яклары да булырга мөмкин. Алар бердән, музыка дөньясын акча өчен генә эшләнгән халтура, чүп-чар белән тутыру булса, икенчедән, үсеп җитмәгән яшьләр өчен дә композиторлык чире тудырып, аларны укуларыннан аеру, аларны ярты юлда калдыру рәвешендә булырга мөмкин.

Татар музыкасы галәменә килеп очраган чит музыкантлар үзләрен сукаланмый торган кырга барып кергән крестьян кебегрәк хис итеп, кай җиреннән сөрсәң дә иген уңар дигән төслерәк хәрәкәт итүләрен һәм моңар кадәрле мин күргән, белгән эшләр иң әүвәл акча (авторский алу) мәсьәләсен күз алдында тотып кына эшләнеп, әллә нинди ярамас хәлләр узганын мин күп фактлар белән күрсәтә алыр идем. Ләкин бу урында санап тормый, характерлы берсен генә күрсәтәм:

Мин бер заманнарны «Дүдәк» көен хор өчен эшләп, «Кыйгаклар бак-баклар» өстәп җырлаткан идем. Шуннан соң аны Архангельский дигән берәү кайдандыр-кемнәндер табыпмы-языпмы алган да Татиздатта «Татар халык көе» дип сатып, авторскиен кесәгә салып та киткән. Матбугат, әдәбият һәм хокук торышыннан бу эш ничек атала торгандыр, анысын белмим. Ләкин аннан катгый нәзар, зрә чеп-чи бер шәхси иҗатны ул халык көе иттереп, дөньяны саташтырып куйган.

Әлегә хәтле туган халык көйләрен җыйнау турында, бердән, фәнни тикшерү институты Музсектор планы буенча экспедицияләр чыгарып, көйләрне җыйдыру эшен эшкә ашырырга һәм аны ашыктырырга кирәк, икенчедән, аерым кешеләрдә сакланып яткан кулъязмаларын җыйнап сатып алырга кирәк.

[1] Бу сүз кириллицада бирелгән.

Җыйналган көйләрне эшләү (разрабатывать[1] итү) эше композиторлар эше булганлыктан, ул хакта югарыда әйтелгән тәкъдимнәргә кайтарып калдырырга туры килә.

Халык көйләрен тудыру мәсьәләсендә массага ярдәм йөзеннән югарыда күрсәтелгән чаралар белән массага музыкаль тәрбия бирү, аның музыка культурасы дәрәҗәсен үстерү юлын тотарга мөмкин. Ләкин моның белән дә әллә ни мөһим халык көйләре тудырып булыр дип уйламыйм. Чөнки тарихның күрсәтүенә караганда, халык көйләре һәм, гомумән, халык иҗаты дигән нәрсәләр, тормышның һәм мәдәниятнең бер билгеле дәрәҗәсенә кадәрле генә дәвам итеп, аннан соң халык иҗаты акрыная, зәгыйфьләнә, азая һәм бара торгач, ул бөтенләй туктап, иҗат эше бөтенләе белән аерым шәхесләр (шагыйрьләр, әдипләр, композиторлар...) кулына күчеп кала.

Дөрес, масса эчендә бик күп яңалыклар, яңа иҗатлар туарга мөмкин һәм алар масса тарафыннан кабул ителеп, таралып, җәелеп, массалашып китәргә дә мөмкин. Ләкин аларны иҗат итүчеләр шәхсесез (безличный[2]) халык булмыйча, шул халыкның эчендәге музыкантлар йә җырчылар, икенче төрле әйтсәк, чын мәгънәсе белән пролетар баласы – пролетар композиторлары булырлар дип уйлыйм.

Караш салу мәсьәләсе. Ул көйләрнең барысын бергә җыйнап, җыенысына бер караш белән хөкем чыгарырга мөмкин түгел дип уйлыйм. Шуңар күрә ул көйләрне берәм-берәм карап чыгып, җентекләп тикшереп, һәркайсын, мөмкин булган кадәрле тарихларын (кайда, ничек чыгышларын) өйрәнергә, кайда нинди урында кулланылганын эзләп, табып, рухи, төзелеше якларыннан әлеге белгечләр комиссиясендә тикшереп һәм пролетариат массасы белән (клубларда...) тикшереп, яраклысын – яраклыга, яраксызын аерып архивка куярга кирәк булыр дип уйлыйм.

Моның өчен кирәкле көч, бик үк җитеп бетмәсә дә, бар, һәм ул киткән саен үсә барачак дип уйлыйм.

Ләкин бу эштә чит милләт эшчеләренең (әлеге комиссиядә әгъза булудан артык) берничек тә файдалары тимәс дип уйлыйм.

Текстны басмага ТР ФА Г. Ибраһимов исемендәге Тел, әдәбият
һәм сәнгать институтының текстология бүлеге
фәнни хезмәткәре ***Фәйзуллина Фәния Галимулла кызы***
әзерләде

[1] Бу сүз кириллицада бирелгән.
[2] Бу сүз кириллицада бирелгән.